

Άνθιμος Γαζής

Άτλας ή χάρτης [...] της υδρογείου..., 1800

α

Μόλις τρία χρόνια μετά την έκδοση της *Χάρτας* του Ρήγα, ο Άνθιμος Γαζής, από τις Μηλιές του Πηλίου, προετοιμάζει και εκδίδει το 1800, επίσης στη Βιέννη, δύο σπουδαίους χάρτες: έναν με τίτλο “*Πίναξ Γεωγραφικός της Ελλάδος*” (ο *Πίναξ*) στον τύπο της *Χάρτας* του Ρήγα, αλλά μικρότερο (περίπου 1×1 μ., σε 4 φύλλα) και με σημαντικές διαφορές από αυτήν, χαραγμένος από τον ίδιο χαρακτή (Φρανσο[υ]ά Μύλλερ, Franz Müller) και έναν με τίτλο “*Άτλας ή χάρτης [...] της υδρογείου...*” (ο *Άτλας*) διαστάσεων περίπου 1×0,8 μ. σε 4 φύλλα, τον σπουδαίο του παγκόσμιο χάρτη του τύπου των κυκλικών απεικονίσεων των δύο ημισφαιρίων της υδρογείου.

Βασσάραβα, τον Constantin Brâncoveanu (άγιο της ρουμανικής Εκκλησίας από το 1992), ο οποίος εικονίζεται στον χάρτη με τον θυρέο του.

Ένας μικρότερος ομότιτλος χάρτης του Νοταρά, χωρίς διακοσμήσεις και αφιερώσεις, τυπωμένος την ίδια χρονιά στην Πάδοβα, είναι αντίγραφο χάρτη του ολλανδού Jan Luys (Ουτρέχτη, 1692), της σχολής του γάλλου Sanson και προοριζόταν για διδακτική γεωγραφική χρήση. Και οι δύο αυτοί χάρτες του Χρυσανθου αποδεικνύουν την ενημέρωσή του στις χαρτογραφικές εξελίξεις, αλλά και στα εκπαιδευτικά πρότυπα της εποχής του.

Άνθιμος Γαζής ο Μηλιώτης, “Άτλας ή χάρτης ...”, Βιέννη 1800.

Επίσημα, ή διορθώσα Ανθίμω Α. Γαζή Μηλιώτη

Α Τ Λ Α Σ
ΙΝΔΙΚΑΣ ΤΗΣ ΥΔΡΟΓΕΙΣ ΣΦΑΙΡΑΣ ΚΑΤΑ ΠΕΡΙΕΧΩΝ
ΤΕ ΤΗΝ ΟΡΘΗΝ ΠΑΡΑΛΛΗΛΟΝ ΚΑΙ ΠΛ

Ο *Άτλας* του Γαζή ακολουθεί τη μεγάλη παράδοση των παγκόσμιων χαρτών που απεικονίζουν τα δύο ημισφαίρια της υδρογείου (διπλοί επιπεδοσφαιριοί παγκόσμιοι χάρτες). Οι χάρτες αυτοί εμφανίζονται ήδη από τον 16ο αιώνα και αποτελούν μεγάλη “μόδα” της γαλλικής και ολλανδικής χαρτογραφικής σχολής καθ’ όλη τη διάρκεια του 17ου αιώνα, αλλά και αργότερα.

Έναν τέτοιου είδους χάρτη, με βάση τα γνωστά και πολύ διαδεδομένα γαλλικά και ολλανδικά πρότυπα της εποχής του, εκδίδει πρώτος στην ελληνική γλώσσα ο Χρυσανθος Νοταράς στην Πάδοβα το 1700, έναν αιώνα πριν τον Άνθιμο Γαζή. Ο χάρτης του Νοταρά, διαστάσεων περίπου 0,9×0,55 μ., σε δύο φύλλα, με τίτλο “*Πίναξ Γεωγραφικός...*” είναι επιβλητικά διακοσμημένος και αφιερωμένος στον διάσημο ηγεμόνα της Βλαχίας Ιωάννη Κωνσταντίνο

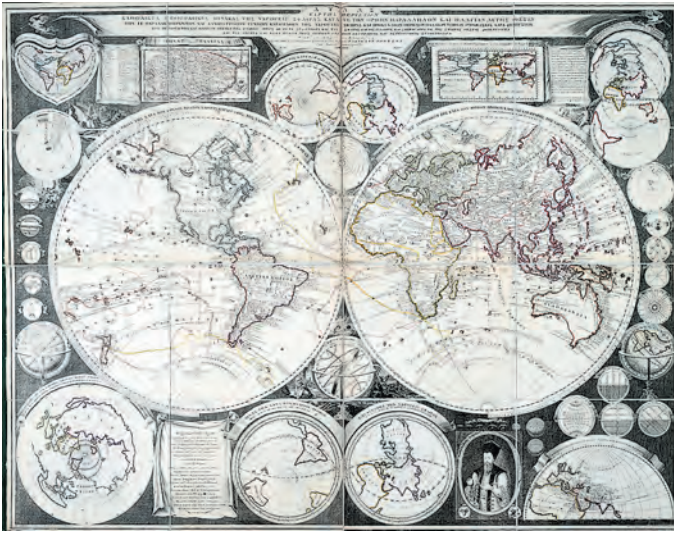
Την ίδια χρονιά που εκδόθηκε η *Χάρτα* του Ρήγα (1797), εκδίδεται από τον ιερομόναχο Ιωάσαφ Ιβηρίτη, επίσης στη Βιέννη, ένας χάρτης παρόμοιος με τον μικρότερο του Νοταρά, χαραγμένος από τον Λουδοβίκο Σμιτ (Ludwig Schmid), με τίτλο “*Γεωγραφικός Πίναξ...*”, ενώ ο *Άτλας* του Γαζή, τρία χρόνια μετά, χαραγμένος από τον Κάρολο Σχίνδελμαϋερ ([Karl Robert Schindelmayer](#)), αν και της ίδιας τυπολογίας, ανήκει σε μεταγενέστερα χαρτογραφικά πρότυπα.

Ο *Άτλας* του Γαζή δικαιολογεί εν μέρει τον τίτλο του, εφόσον εκτός από την κυκλική απεικόνιση των δύο ημισφαιρίων της υδρογείου, τα οποία κυριαρχούν στον χάρτη, περιλαμβάνει στην απεικόνιση και ένα μεγάλο αριθμό επιπλέον απεικονίσεων μικρότερου μεγέθους. Είναι οι τριάντα κυκλικοί χάρτες διαφόρων κλιμάκων χαρτογρα-

Δημοτική Χαρτοθήκη Κοζάνης [Αρχοντικό Λασσάνη]

ΔΗΜΟΣ ΚΟΖΑΝΗΣ / ΚΟΒΕΝΤΑΡΕΙΟΣ ΔΗΜΟΤΙΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΚΟΖΑΝΗΣ / ΑΡΙΣΤΟΤΕΛΕΙΟ ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ ΘΕΣΣΑΛΟΝΙΚΗΣ: Προγραμματική Συνεργασία 2008-2010 “Οργάνωση και Ανάδειξη Δημοτικής Χαρτοθήκης Κοζάνης”. Εγκαίνιο, 11 Οκτωβρίου 2008 / Έκθεση “Η Κοζάνη στον Κόσμο των Χαρτών”, 12 Οκτωβρίου - 7 Δεκεμβρίου 2008.

Ο "Άτλας ή χάρτης [...] της υδρογείου ..." του Άνθιμου Γαζή, Βιέννη 1800. Αντίγραφο από την Εθνική Βιβλιοθήκη της Αυστραλίας.

φικού και αστρονομικού περιεχομένου και οι δύο "παράλληλόγραμμοι" χάρτες μικρής κλίμακας, ένας που απεικονίζει τη Βλαχία στο άνω αριστερό μέρος ("Πίναξ της Βλαχίας") και ένας παγκόσμιος στο άνω δεξιό ("Πίναξ καθολικός της κατά τον παραλληλόγραμμον τρόπον καταγραφής της υδρογείου σφαίρας"), με πρώτο μεσημβρινό στο κέντρο του χάρτη στα Κανάρια νησιά, κατά την αρχαία ελληνική παράδοση.

Η απεικόνιση συμπληρώνεται με τρεις πίνακες κειμένων γεωγραφικού περιεχομένου και υπομνηματισμού, που οι δύο συνοδεύουν τους παραλληλόγραμμους χάρτες στο άνω μέρος της απεικόνισης και ο τρίτος στο κάτω μέρος ικανοποιεί τη συμμετρία της όλης σύνθεσης. Η συμμετρία αυτή είναι το μείζον χαρακτηριστικό της υψηλής αισθητικής του χάρτη, η οποία δικαιολογείται άλλωστε από τη συμβολή στη χάραξη του Schindelmayer, γνωστού καλλιτέχνη της εποχής, εκτιμούμενου μέχρι σήμερα για το χαρακτηριστικό εικαστικό του έργο.

Ο σπάνιος παγκόσμιος χάρτης του Γαζή χρηματοδοτήθηκε "χάριν των φιλομαθών" από τον ελληνικής παιδείας λόγιο Γεώργιο Γολέσκου (Iordache Golescu), γιο του "ενδοξοτάτου άρχοντος μεγάλου Βορνίκου Ραδουκάνου Γολέσκου" (όπως αναγράφεται στο χάρτη) και πρεσβύτερο αδελφό του γνωστού διαφωτιστή Κωνσταντίνου Γολέσκου (Dinicu Golescu). Στο κάτω δεξιά μέρος του χάρτη απεικονίζεται η εικόνα του Αλέξανδρου Μουρούζη, του φαναριώτη ηγεμόνα της Βλαχίας εκείνη την εποχή.

Ο Άτλας του Γαζή, σύμφωνα με την Εθνική Βιβλιοθήκη της Αυστραλίας (NLA), η οποία απέκτησε ένα αντίτυπό του

Γεώργιος Γολέσκου, 1768-1848.

το 2000, είναι "[...] πολύ σπάνιος [...] ένα σημαντικό απόκτημα της Εθνικής Βιβλιοθήκης [...]" (βλ. NLA Gateways, no. 48, December 2000). Επίσης η NLA στην περιγραφή της ταυτότητας του σπάνιου αυτού χάρτη, σημειώνει ότι "[...] είναι άγνωστη η ύπαρξη άλλου αντιτύπου στη Βιβλιοθήκη του Κογκρέσου (LOC) και στη Βρετανική Βιβλιοθήκη (BL)", ενώ γνωρίζουμε ότι δεν υπάρχει αντίτυπο και στις εθνικές βιβλιοθήκες των Παρισίων και της Βιέννης. Είναι επίσης μέχρι στιγμής άγνωστη η ύπαρξη άλλου αντιτύπου του χάρτη στην Ελλάδα.

Ο Άτλας του Γαζή στην Κοζάνη

Αμέσως μετά την έναρξη της προγραμματικής συνεργασίας του Δήμου Κοζάνης και της Κοβενταρείου Δημοτικής Βιβλιοθήκης με το Αριστοτέλειο Πανεπιστήμιο Θεσσαλονίκης, ο επιστημονικός υπεύθυνος του προγράμματος εντόπισε και ταυτοποίησε στη Βιβλιοθήκη τον Άτλαντα του Γαζή, σε προχωρημένη κατάσταση φθοράς και ουσιαστικά αταυτοποιήτο μέχρι τότε, παρόλη την "ξεχασμένη" καταγραφή του στον κατάλογο της "Συλλογής παλαιοχριστιανικών και μεταγενεστερών μνημείων" της Βιβλιοθήκης (Ν. Π. Δελιαλής, 1955, σελ. 17).

Με την "ανακάλυψη" στην Κοζάνη του σπουδαίου και σπάνιου αυτού χάρτη του Ελληνικού Διαφωτισμού και μάλιστα δίπλα στη Χάρτα του Ρήγα και στο σημαντικό απόθεμα των βιβλίων γεωγραφίας, κινήθηκαν αμέσως οι διαδικασίες αποκατάστασης και συντήρησής του στο Μουσείο Βυζαντινού Πολιτισμού Θεσσαλονίκης, το οποίο ανέλαβε ως γενναιόδωρη προσφορά το δύσκολο έργο, με απόφαση της διευθύντριας του Δρ. Αναστασίας Τούρτα.

Από τα μέχρι τώρα στοιχεία δεν είναι γνωστή η ιστορία της προέλευσης και της παρουσίας του σπάνιου έργου του Γαζή στη Βιβλιοθήκη της Κοζάνης. Ούτε εάν προέρχεται και αυτό από το κληροδότημα του 1853, του κοζανίτη λόγιου Ευφρονίου Ραφαήλ Πόποβιτς, στο οποίο συμπεριλαμβάνεται και η Χάρτα του Ρήγα. Το σίγουρο πάντως είναι ότι με τον χάρτη αυτό, η Δημοτική Χαρτοθήκη Κοζάνης αποκτά έναν δεύτερο θησαυρό της ιστορίας της ελληνικής χαρτογραφίας της περιόδου της Παλιγγενεσίας, πλάι στην Χάρτα.

Υποστήριξη:

Μουσείο Βυζαντινού Πολιτισμού Θεσσαλονίκης,
Κοβενταρείος Δημοτική Βιβλιοθήκη Κοζάνης,
Εθνική Βιβλιοθήκη της Αυστραλίας (NLA).

Κείμενο / επιμέλεια:

Ευάγγελος Λιβιέρατος, Καθηγητής ΑΠΘ / Επιστημονικός υπεύθυνος.

Λασσάνειος Δημοτική Χαρτοθήκη Κοζάνης

<http://cartography.web.auth.gr/Kozani>

